

بررسی تعداد مقالات و گزارش‌های منتشر شده درباره کتاب و کتابخوانی در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ و تطبیق آنها با موارد مشابه در سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷

بتول رحمانی^۱

چکیده: پژوهش حاضر، بررسی انتشار مقالات و گزارش‌های مرتبط با کتاب، کتابخانه، فرهنگ کتابخوانی، نقد کتاب و شمارگان کتاب‌های منتشر شده در سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۷۵ و مقایسه آن با موارد مشابه در سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۷۷ است. زمان مورد تحقیق میان خرداد ۱۳۷۴ تا اردیبهشت ۱۳۷۶ و خرداد ۱۳۷۶ تا اردیبهشت ۱۳۷۸ است. هدف پژوهش پاسخ به این سؤال است: آیا در کنار سیاست‌های مختلف و در جوار دیگر عوامل اجتماعی به نقش کتاب و کتابخوانی که یکی از شاخص‌های مهم رشد فرهنگی است اهمیت داده شده یا خیر؟ نتایج پژوهش مشخص می‌کند که در هر یک از این دوره‌ها چه تعداد مقاله و گزارش در مطبوعات در زمینه کتاب، کتابخانه و فرهنگ کتابخوانی چاپ شده است.

کلیدواژه‌ها: کتاب، کتابخوانی، مقالات، گزارش‌ها

مقدمه

وبالابودن میزان مطالعه در جهان یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی شناخته شده است، چنانکه در جوامع توسعه‌یافته کتابخوانی، سرانه بالایی رابه خود اختصاص می‌دهد و متقابلاً در جوامع توسعه نیافته به علت بالا بودن نرخ بی‌سوادی از یک طرف و عدم مطالعه کتاب از سوی باسوادان این جوامع از طرف دیگر، سرانه کتابخوانی در این کشورها رقم پایینی رابه خود اختصاص

اهمیت کتاب و فرهنگ مکتوب، و جایگاه والای کتاب و کتابت بر کسی پوشیده نیست. یکی از معیارهای سنجش رشد فرهنگی و فکری هر ملت و کشوری در تعداد کتابخانه‌ها، کتاب‌فروشی‌ها، کتاب‌های چاپ شده و کتابخوان‌های آن جامعه است (۱۱:۸). کتاب و کتابخوانی در نزد بزرگان نظام جمهوری اسلامی نیز جایگاهی عظیم دارد. کتابخوانی و علم‌اندوزی که نشئت گرفته از کتاب الهی و مکتب غنی اسلام است، امروزه یک وظیفه ملی به شمار می‌آید. از سوی دیگر، کتابخوانی

۱. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

داده است. اما در کشوری مثل ایران که در زمره کشورهای در حال توسعه محسوب می شود علی رغم افزایش میزان باسوادان، نرخ پائین مطالعه همچنان معضلی است که تبعات فراوانی را به طور غیرمستقیم به دنبال داشته است. به رغم تحولات اجتماعی و فرهنگی در دو دهه اخیر، کتاب هنوز موقعیت مناسب خود را نیافته، زیرا در حالی که طبق اظهار مسئولان، میزان باسوادی به ۸۰ درصد رسیده، شمارگان چاپ کتاب با آهنگ رشد دانش اندوختگان جامعه بی تناسب است (۵:۱۰). از اواخر سال ۱۳۷۵ رویکرد جدی پرداختن به کتاب و فرهنگ مکتوب و نقد و بررسی آن

اما در کشوری مثل ایران که در زمره کشورهای در حال توسعه محسوب می شود علی رغم افزایش میزان باسوادان، نرخ پائین مطالعه همچنان معضلی است که تبعات فراوانی را به طور غیرمستقیم به دنبال داشته است.

اطلاع رسانی درباره کتاب به شیوه های گوناگون وجود داشته و هر دوره نیز ویژگی های خاص خودش را داراست. مطبوعات، از رسانه های ارتباطی هستند و کارکرد آنان، تأمین نیازهای اطلاعاتی، خبری و تحلیلی مردم است. در عین حال توسعه مطبوعات موجب شده است تا سرعت گردش اطلاعات در جامعه افزایش یابد و به تبع آن، آگاهی نسبت به روش های نوین زندگی به سرعت در زندگی روزمره مردم بالا رود. به عبارت دیگر، از مهم ترین دستاوردهای رشد مطبوعات تغییرات اجتماعی و فرهنگی است. از سوی دیگر، اشتغال به کتابخوانی و میزان تولید کتاب در سال و همچنین توجه به توسعه کتابخانه ها از شاخص های اصلی توسعه فرهنگ کشورها به شمار می آیند. در طول دو دهه ای که از عمر انقلاب اسلامی می گذرد، تحولات مهمی در حوزه کتاب و کتابخوانی روی داده است. این تحولات که با تغییرات مهم در ساخت اجتماعی و فرهنگی جامعه همراه بود، عرصه جدیدی را فراروی سیاستگذاران فرهنگی کشور می گشاید (۲:۹).

بیان مسئله

امروزه یکی از معیارهای سنجش رشد فرهنگی ملت ها، میزان رغبت هر ملت به مطالعه است؛ مدت زمانی که مردم هر کشور به کتابخوانی اختصاص می دهند، نشانگر این رغبت است. میزان مطالعه هر ایرانی، براساس برخی تحقیقات یک دقیقه در روز محاسبه شده است. این حقیقت تلخ و گزنده، در جهان متحول امروز، بیانگر یک فاجعه غم انگیز است که آرام و پنهان، در گستره فرهنگ جامعه ایرانی، رسوخ یافته و سال هاست که ادامه دارد. صرف نظر از دیگر علل قابل تامل در این باره، علت اصلی این فاجعه فرهنگی را می توان عدم عادت به مطالعه در میان مردم کشورمان دانست (۱۱:۷). فقر مطالعه در کشورمان به این عوامل بستگی دارد: غلبه فرهنگ شفاهی بر فرهنگ کتبی، عدم احساس نیاز

در جامعه شدت و فزونی تازه ای به خود گرفت. فضای گسترده ای که در مطبوعات کشور به وجود آمد بر این نهال نوپا آب فراوانی افشاند. هم اکنون پرداختن به کتاب و چاپ، معرفی، نقد و بررسی کتاب های منتشر شده جایگاه ویژه ای پیدا کرده است؛ اگرچه بسیاری از این نقد و نظر ها، بیش از آن که نقد باشند، معرفی گونه هایی هستند که خوانندگان را به خواندن آن آثار تشویق می کنند، اما همین که مطبوعات کشور پس از سال ها که تعداد صفحات سینمایی در آن سخن نخست را می گفت، به اخبار و رویدادهای کتاب نیز روی آورده اند، امری مهم است (۱۹:۶). به طور کلی از آغاز نشر کتاب تا امروز،

را به خود جلب کرده‌اند.

با توجه به مطالب فوق و اینکه مطبوعات می‌توانند آینه نظرات و رخدادهای اجتماعی باشند، در این تحقیق بررسی خواهد شد که به چه میزان ترویج فرهنگ کتابخوانی و نقش کتاب و کتابخانه در فاصله میان سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۷ در مطبوعات ایران توجه شده است. به سخن دیگر، مطبوعات ایران در دوره زمانی سال‌های ۱۳۷۴-۱۳۷۷ تا چه میزان به نقش کتاب، کتابخانه‌ها و فرهنگ کتابخوانی اهمیت دادند.

هدف پژوهش

هدف تحقیق حاضر بیان میزان توجه به موضوعات کتاب، کتابخانه‌ها و فرهنگ کتابخوانی در روزنامه‌های ایران، اطلاعات، جمهوری اسلامی و همشهری در سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۷ است. به عبارت دیگر، در این تحقیق میزان مقالات و گزارش‌های چاپ شده در مطبوعات مورد نظر در زمینه‌های، کتاب، کتابخانه و کتابخوانی و نیز شمارگان کتاب‌های چاپ شده در دو دوره زمانی مذکور بررسی و مقایسه خواهد شد.

سؤالات پژوهش

برای رسیدن به هدف پژوهش سؤالات زیر مطرح می‌شود:

۱. در هر یک از دوره‌های خرداد ۱۳۷۴ تا اردیبهشت ۱۳۷۶، و خرداد ۱۳۷۶ تا اردیبهشت ۱۳۷۸، چند مقاله و گزارش در روزنامه‌های اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی و همشهری به موضوعات کتاب، کتابخانه و فرهنگ کتابخوانی اختصاص یافته است؟
۲. آیا رخدادهای فرهنگی مانند، برگزاری هفته کتاب و نمایشگاه بین‌المللی کتاب بر تعداد مقالات، گزارش‌ها و معرفی و نقد کتاب مؤثر بوده‌اند؟
۳. آیا تعداد ناشران داخلی و خارجی شرکت‌کننده در نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب در خلال سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۷ تفاوتی کرده است؟

امروزه یکی از معیارهای سنجش رشد فرهنگی ملت‌ها، میزان رغبت هر ملت به مطالعه است؛ مدت زمانی که مردم هر کشور به کتابخوانی اختصاص می‌دهند، نشانگر این رغبت است. میزان مطالعه هر ایرانی، براساس برخی تحقیقات یک دقیقه در روز محاسبه شده است.

به مطالعه، نارسایی کتابخانه‌های آموزشی، عدم تشویق نظام آموزشی به مطالعه، نواقص موجود در کتابخانه‌های عمومی، شیوه‌های غلط مطالعه (۱۱:۵). کتاب در قیاس با دیگر وسایل ارتباطی، به دلیل دارا بودن شرایطی چون عدم نیاز به بودجه کلان، دسترس پذیری، آزادی در انتخاب و کنترل در مصرف و امکان تفکر و بررسی در مدت زمانی نامحدود، همچنان به عنوان یکی از مهم‌ترین وسیله‌های ارتباطی مطرح است (۱۱:۳). کتابخانه همواره ابزار و بازوی قوی و ریشه‌ای برای اعتلای فرهنگ جوامع بوده و اهمیت دادن به نقش کتابخانه‌ها و توسعه آنها در جهان امروزی دلیل این مدعا است. از سوی دیگر، مطبوعات یکی از مهم‌ترین رسانه‌های ارتباطی در جهان امروز است، علی‌رغم توسعه فناوری‌های ارتباطی و اطلاعات الکترونیک، نقش مطبوعات همچنان درخشان و ارزنده باقی مانده است. از آنجا که اطلاعات حاصل از این نوع رسانه پایدارتر از رسانه‌های شنیداری و دیداری نظیر رادیو و تلویزیون است، و همچنین به لحاظ اینکه مطبوعات اسناد تاریخی و معتبر محسوب می‌شوند، بیش از هر چیز توجه عامه

چهار روزنامه (که یکی از آنها به زبان انگلیسی است)، سه مجله هفتگی و پنج مجله ماهانه و نیز مصاحبه با سرپرست های چند کتابخانه در شیراز انجام شده است. دو مورد از نتایج تحقیق فوق عبارت است از:

۱. روزنامه های بیش از مجلات هفتگی و ماهانه مطلب درباره کتابداری و کتابخانه ها دارند.

۲. کتابدارها گرچه از نفوذ مطبوعات در تغییر افکار عمومی به خوبی آگاهند اما از این منبع در پیشبرد عقاید عمومی درباره کتابخانه ها آن طور که باید استفاده نمی کنند و اطلاعات و اخبار درباره فعالیت های خود را برای چاپ به مطبوعات نمی فرستند.

روش تحقیق

روش این تحقیق توصیفی است. پژوهشگر با مراجعه مستقیم به اسناد و مدارک به تحقیق پرداخته است. بر این اساس که عامل تقاضا در هر زمینه باعث به وجود آمدن عرضه می شود، درباره کتاب و فرهنگ کتابخوانی نیز اگر از جانب جامعه و مردم تمایل و تقاضا وجود داشته باشد این امر گسترش خواهد یافت. مطالب درباره کتاب، کتابخانه ها، کتابخوانی و نقد کتاب، همچنین شمارگان آن اگر در روزنامه ها مورد توجه مردم قرار نگیرد، به تدریج از تعداد آنها کاسته می شود و در نهایت حذف می گردد. اما وجود این مطالب در روزنامه ها بیانگر جایگاه کتاب و کتابخوانی در جامعه است. در خصوص نمایشگاه های کتاب و تعداد کتاب های انتشار یافته، نیز به همین شکل؛ اگر تعداد مراجعان برای بازدید و خرید کتاب در موضوعات مختلف کاهش یابد به تدریج انگیزه ناشران برای چاپ کتاب و حضور فعال در نمایشگاه های کتاب کم خواهد شد. جامعه مورد بررسی مقالات، گزارش ها، معرفی ها و نقد کتاب های منتشر شده در روزنامه های ایران، اطلاعات، جمهوری اسلامی، همشهری و شمارگان کتب منتشر شده در خلال سال های ۱۳۷۴-۱۳۷۸ است. منابع مورد استفاده چهار روزنامه ایران، اطلاعات، جمهوری

۴. آیا از نظر تعداد مؤلفان و مترجمانی که درباره موضوعات کتاب و فرهنگ کتابخوانی فعال بوده اند در خلال سال های ۱۳۷۴-۱۳۷۷ تفاوتی دیده می شود؟

۵. چه تفاوتی در شمارگان کتاب های منتشر شده در خلال سال های ۱۳۷۴-۱۳۷۷ دیده می شود؟

۶. آیا از نظر فراوانی موضوعی کتاب های منتشر شده در خلال سال های ۱۳۷۴-۱۳۷۷ تفاوتی دیده می شود؟

پیشینه تحقیق

پیشینه در ایران

برای گسترده تر و عمیق تر کردن جستجو درباره موضوع مورد تحقیق، پژوهشگر با مراجعه به مراکزی چون مرکز اسناد و مدارک علمی ایران، دانشگاه تهران، دانشگاه تربیت مدرس و همچنین با بررسی کتابشناسی ملی ایران از سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۷۷، فهرست مقالات فارسی در مطبوعات جمهوری اسلامی ایران، کتابشناسی موضوعی رسانه های گروهی، کتابشناسی رسانه های همگانی، فهرست مقالات فرهنگی در مطبوعات ایران، نمایه روزنامه اطلاعات، فهرست مقالات فارسی، فهرست روزنامه های موجود در کتابخانه ملی ایران، روزنامه های ایران از آغاز تا سال ۱۳۲۹ ق ۱۲۸۹ ش، چکیده پایان نامه های ایران، چکیده های کتابداری و علم اطلاع رسانی (LISA) و چکیده تازه های تحقیق در دانشگاه ها و مراکز تحقیقاتی ایران دریافته است که در این زمینه، فقط یک کار تحقیقی مشابه این تحقیق انجام شده است.

در سال ۱۳۵۷، خدیجه مهرنوش پایان نامه خود را با عنوان "انعکاس نقش کتابخانه ها در جامعه براساس تحقیق در مطبوعات ایران" در مقطع کارشناسی ارشد ارائه کرده است. وی در این تحقیق به بررسی تعداد مطالب موجود در مطبوعات ایران درباره کتابخانه ها برای مدت شش ماه برای روزنامه ها و یک سال برای مجلات هفتگی و ماهانه پراخته است. این تحقیق از طریق مطالعه

مطالعه را بررسی و از آمار و نکات لازم یادداشت برداری کرده است. در این تحقیق از یک رشته روش های آماری توصیفی از قبیل فراوانی و درصد به منظور ارائه نتایج حاصل از تحقیق استفاده شد. ضمناً از جدول های توزیع فراوانی و رسم نمودارهای لازم استفاده شد. برای مقایسه تعداد متغیرها از روش آماری آزمون T استفاده شده که برای بررسی داده های کمی که به صورت فراوانی شمارش شده اند روش مناسبی است. ابتدائاً نسبت واجدین صفت مورد نظر در هر دو گروه محاسبه می شوند، سپس تفاوت نسبت ها محاسبه شده و آن گاه متغیر T که ملاک معنادار بودن یا نبودن تفاوت است محاسبه می گردد. در پایان، درجه آزادی محاسبه گردیده و به کمک درجه آزادی مقادیر معیار از جدول T استودنت استخراج و T محاسبه شده با مقادیر معیار جدول در سطوح رایج مقایسه می گردد تا معلوم شود تفاوت در چه سطحی معنادار است.

اسلامی و همشهری بودند. انتخاب این روزنامه ها به دلیل استمرار انتشار در سال های مورد نظر و پرداختن به مسائل فرهنگی جامعه بود.

تعداد مقالات و گزارش های مربوط به کتاب، کتابخوانی و کتابخانه در چهار روزنامه ذکر شده بررسی و نتایج به دست آمده هم از نظر سال و هم از نظر روزنامه با یکدیگر مقایسه شد. همچنین تعداد ناشران داخلی و خارجی شرکت کننده در نمایشگاه بین المللی کتاب و تعداد کتاب های انتشار یافته در خلال سال های ۱۳۷۴-۱۳۷۸ با یکدیگر مقایسه شد. محقق، افزون بر مراجعه مستقیم به اسناد و مدارک موجود در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در تهران، با مراجعه به خانه کتاب ایران (در تهران) و صحبت با تعدادی از ناشران کتاب در خصوص برخی سوالات تحقیق و مراجعه به مدارک در خصوص نمایشگاه ها، داده های مورد نیاز را گردآورده است. محقق شخصاً شماره های نشریات مورد

جدول ۱. نتایج نهایی آزمون های آماری برای مقایسه گزارش ها، مقالات و معرفی و نقد کتاب در روزنامه های مورد نظر در سال های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۶ (سال های اول دوره های مورد نظر)

ردیف	موضوع	روزنامه ها	نسبت ها		تفاوت نسبت ها	T محاسبه شده (درصد)	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
			هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	گزارش ها	اطلاعات	۴۲	۵۸	۱۶	۲/۵۲	۹۵	خاتمی بیشتر
۲	گزارش ها	ایران	۲۸	۷۲	۴۴	۷/۲۸	۹۹/۹	خاتمی بیشتر
۳	گزارش ها	جمهوری اسلامی	۶۳	۳۷	۲۶	۴/۰۶	۹۹/۹	هاشمی بیشتر
۴	گزارش ها	همشهری	۳۹	۵۱	۰/۰۲	۲۹	۰/۰۵	تفاوت معنی دار نیست
۵	مقالات	اطلاعات	۸۹	۱۱	۷۸	۵/۳۰۶	۹۹/۹	هاشمی بیشتر
۶	مقالات	ایران	۷۹	۲۱	۵۸	۳/۱۵	۹۹	هاشمی بیشتر
۷	مقالات	جمهوری اسلامی	۶۳	۳۷	۲۶	۱/۶۶	۰/۰۵	تفاوت معنی دار نیست
۸	مقالات	همشهری	۶۸	۳۲	۳۶	۲/۵۷	۹۵	هاشمی بیشتر
۹	معرفی و نقد کتاب	اطلاعات	۳۶	۶۴	۲۸	۴/۵۹	۹۹/۹	خاتمی بیشتر
۱۰	معرفی و نقد کتاب	ایران	۲۶	۷۴	۴۸	۸/۱۰۸	۹۹/۹	خاتمی بیشتر
۱۱	معرفی و نقد کتاب	جمهوری اسلامی	۳۹	۶۱	۲۲	۲/۹۴	۹۹	خاتمی بیشتر
۱۲	معرفی و نقد کتاب	همشهری	۱۳	۸۷	۷۴	۸/۹۶	۹۹/۹	خاتمی بیشتر

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

با مشاهده جدول ۱ و مقایسه فعالیت‌های مربوط به گزارش‌ها، مقالات، معرفی و نقد کتاب در دو سال اول ریاست جمهوری هاشمی و خاتمی، نتایج ذیل حاصل شد:

گزارش‌ها در دو مورد (اطلاعات، ایران) در دوره خاتمی بیشتر بوده است در حالی که یک مورد (جمهوری اسلامی) در دوره هاشمی بیشتر بوده و در یک مورد (همشهری) در دو دوره تفاوت معناداری مشاهده نشده است. بنابراین تعداد گزارش‌ها در دوره خاتمی بیشتر از دوره هاشمی بود.

مقالات در سه مورد (اطلاعات، ایران، همشهری) در دوره هاشمی بیشتر بوده و در یک مورد (جمهوری اسلامی) تفاوت معناداری مشاهده نشده است. بنابراین تعداد مقالات در دوره هاشمی بیشتر از دوره خاتمی بود.

معرفی و نقد کتاب در هر چهار مورد (اطلاعات، ایران، جمهوری اسلامی و همشهری) در دوره خاتمی بیشتر بود.

با مشاهده جدول ۲ و مقایسه فعالیت‌های مربوط به گزارش‌ها، مقالات، معرفی و نقد کتاب در دو سال دوم ریاست جمهوری هاشمی و خاتمی، نتایج ذیل حاصل شد:

گزارش‌ها در سه مورد (ایران، جمهوری اسلامی و همشهری) تفاوت معناداری مشاهده نشده است. تعداد مقالات نیز در یک مورد (اطلاعات) در دوره خاتمی بیشتر بوده و در سه مورد (جمهوری اسلامی، ایران و همشهری) تفاوت معناداری مشاهده نشده است. تعداد معرفی و نقد کتاب در سه مورد (ایران، جمهوری اسلامی و همشهری) در دوره خاتمی بیشتر است و در یک مورد (اطلاعات) تفاوت معناداری مشاهده نشده است. بنابراین تعداد گزارش‌ها، مقالات و معرفی و نقد کتاب در دوره خاتمی بیشتر از دوره هاشمی بوده است.

با مشاهده جدول ۳ و فعالیت‌های مربوط به گزارش‌ها، مقالات، معرفی و نقد کتاب در ماه‌های آبان و اردیبهشت (هفته کتاب و نمایشگاه بین‌المللی کتاب) در دو سال اول دوران ریاست جمهوری هاشمی و خاتمی،

جدول ۲. نتایج نهایی آزمون‌های آماری برای مقایسه گزارش‌ها، مقالات و معرفی و نقد کتاب در روزنامه‌های مورد نظر در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۷۷ (سال‌های دوم دوره‌های مورد مقایسه)

ردیف	موضوع	روزنامه‌ها	نسبت‌ها		تفاوت نسبت‌ها (درصد)	T محاسبه شده	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
			هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	گزارش‌ها	اطلاعات	۳۸	۶۲	۲۴	۳/۰۲۶	۰/۰۱	خاتمی بیشتر
۲	گزارش‌ها	ایران	۵۱	۴۹	۲	۳۷۱ درصد	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست
۳	گزارش‌ها	جمهوری اسلامی	۴۶	۵۴	۸	۹۷ درصد	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست
۴	گزارش‌ها	همشهری	۵۱	۴۹	۲	۲۵ درصد	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست
۵	مقالات	اطلاعات	۲۹	۷۱	۴۲	۲/۳۴	۰/۰۵	خاتمی بیشتر
۶	مقالات	ایران	۳۷	۶۳	۲۶	۱/۵۹	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست
۷	مقالات	جمهوری اسلامی	۶۲	۳۸	۲۴	۱/۱۰	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست
۸	مقالات	همشهری	۴۷	۵۳	۰/۰۶	۴۱ درصد	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست
۹	معرفی و نقد کتاب	اطلاعات	۵۱	۴۹	۰/۰۲	۲۹ درصد	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست
۱۰	معرفی و نقد کتاب	ایران	۳۲	۶۸	۳۶	۶/۱۹	۹۹/۹	خاتمی بیشتر
۱۱	معرفی و نقد کتاب	جمهوری اسلامی	۲۷	۷۳	۴۶	۵/۸۵	۹۹/۹	خاتمی بیشتر
۱۲	معرفی و نقد کتاب	همشهری	۱۴	۸۶	۷۲	۱۰/۸۱	۹۹/۹	خاتمی بیشتر

جدول ۳. نتایج نهایی آزمون‌های آماری برای مقایسه گزارش‌ها، مقالات و معرفی و نقد کتاب در ماه‌های آبان و اردیبهشت سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۶ (سال‌های دوم دوره‌های مورد نظر)

ردیف	روزنامه‌ها	نسبت‌ها		تفاوت نسبت‌ها (درصد)	T محاسبه شده	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
		هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	اطلاعات	۴۲	۵۸	۱۶	۱/۹۰	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست
۲	ایران	۴۱	۵۹	۱۸	۲/۰۷	۰/۰۵	خاتمی بیشتر
۳	جمهوری اسلامی	۶۰	۴۰	۲۰	۲/۳۹	۰/۰۵	هاشمی بیشتر
۴	همشهری	۴۶	۵۴	۸	۰/۹۳	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست

نتایج ذیل حاصل شد: مطالب مربوط به گزارش‌ها، مقالات، معرفی و نقد کتاب در یک مورد (ایران) در دوره خاتمی بیشتر و در یک مورد (جمهوری اسلامی) در دوره هاشمی بیشتر بوده است و در دو مورد (اطلاعات و همشهری) تفاوت معناداری مشاهده نشده است. با مشاهده جدول ۴ و مقایسه تعداد گزارش‌ها، دو سال دوم دوران ریاست جمهوری هاشمی و خاتمی، نتایج ذیل حاصل شد:

با مشاهده جدول ۵ و مقایسه فعالیت‌های ناشران شرکت کننده در نمایشگاه بین‌المللی کتاب در دو سال اول دوران ریاست جمهوری هاشمی و خاتمی، نتایج ذیل حاصل شد:

جدول ۴. نتایج نهایی آزمون‌های آماری برای مقایسه گزارش‌ها، مقالات و معرفی و نقد کتاب در ماه‌های آبان و اردیبهشت سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۷۷ (سال‌های دوم دوره‌های مورد نظر)

ردیف	روزنامه‌ها	نسبت‌ها		تفاوت نسبت‌ها (درصد)	T محاسبه شده	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
		هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	اطلاعات	۴۲	۵۸	۱۶	۱/۷۳	۰/۰۵	تفاوت معنی دار نیست
۲	ایران	۳۳	۶۷	۳۴	۴/۰۳	۰/۰۰۱	خاتمی بیشتر
۳	جمهوری اسلامی	۳۸	۶۲	۲۴	۲/۱۰	۰/۰۵	خاتمی بیشتر
۴	همشهری	۳۶	۶۴	۲۸	۲/۸۸	۰/۰۱	خاتمی بیشتر

مقالات، معرفی و نقد کتاب در ماه‌های آبان و اردیبهشت (هفته کتاب و نمایشگاه بین‌المللی کتاب) در ناشران داخلی در دوره هاشمی فعالیت بیشتری داشته‌اند اما در دوره مورد مطالعه از نظر فعالیت ناشران

جدول ۵. نتایج نهایی آزمون‌های آماری برای مقایسه ناشران شرکت کننده در نمایشگاه بین‌المللی کتاب در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۷۷ (سال‌های اول دوره‌های مورد نظر)

ردیف	موضوع	نسبت‌ها		تفاوت نسبت‌ها (درصد)	T محاسبه شده	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
		هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	ناشران داخلی	۵۳	۴۷	۶	۳	۰/۰۱	هاشمی بیشتر
۲	ناشران خارجی	۵۱	۴۹	۲	۰/۵۳	۰/۰۵	تفاوت معنادار نیست

بررسی تعداد مقالات و گزارش‌های منتشر شده درباره کتاب و...

جدول ۶. نتایج نهایی آزمون‌های آماری برای مقایسه ناشران شرکت کننده در نمایشگاه بین‌المللی کتاب در سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۷۸ (سال‌های دوم دوره‌های مورد مقایسه)

ردیف	موضوع	نسبت‌ها		تفاوت نسبت‌ها (درصد)	T محاسبه شده	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
		هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	ناشران داخلی	۴۱	۵۹	۱۸	۷/۵	۰/۰۰۱	خاتمی بیشتر
۲	ناشران خارجی	۵۶	۴۴	۱۲	۳/۰۶۱	۰/۰۱	هاشمی بیشتر

جدول ۷. نتایج نهایی آزمون آماری برای مقایسه کتاب‌های منتشر شده در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۶ (سال‌های اول دوره‌های مورد مقایسه)

ردیف	موضوع	نسبت‌ها		تفاوت نسبت‌ها (درصد)	T محاسبه شده	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
		هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	کتاب‌های منتشر شده	۴۶ درصد	۵۴ درصد	۰/۰۸	۱۴/۸۱	۰/۰۰۱	خاتمی بیشتر

جدول ۸. نتایج نهایی آزمون آماری برای مقایسه کتاب‌های منتشر شده در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۷۷ (سال‌های دوم دوره‌های مورد مقایسه)

ردیف	روزنامه‌ها	نسبت‌ها		تفاوت نسبت‌ها (درصد)	T محاسبه شده	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
		هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	کتاب‌های منتشر شده	۴۵	۵۵	۱	۱۷/۲۴	۰/۰۰۱	خاتمی بیشتر

خارجی تفاوت معناداری میان آنها مشاهده نشده است. شده در دو سال اول و دوم دوران ریاست جمهوری با مشاهده جدول ۶ و مقایسه فعالیت‌های ناشران شرکت کننده در نمایشگاه بین‌المللی کتاب در دو سال دوم ریاست جمهوری هاشمی و خاتمی، نتایج ذیل حاصل شد: بیشتر از مدت زمان مشابه در دوره هاشمی بوده است. با مشاهده جداول ۹ و ۱۰ و مقایسه کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده در دو سال اول و دوم دوران ریاست جمهوری هاشمی و خاتمی، نتیجه ذیل حاصل شد: ناشران خارجی فعالیت بیشتری داشته‌اند. با مشاهده جداول ۷ و ۸ و مقایسه کتاب‌های منتشر

جدول ۹. نتایج نهایی آزمون‌های آماری برای مقایسه کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۶ (دو سال اول دوره‌های مورد مقایسه)

ردیف	روزنامه‌ها	نسبت‌ها		تفاوت نسبت‌ها (درصد)	T محاسبه شده	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
		هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	کتاب‌های تألیفی	۴۵	۵۵	۱	۱۵/۸۷	۰/۰۰۱	خاتمی بیشتر
۲	کتاب‌های ترجمه	۴۸	۵۲	۴	۳/۳۸	۰/۰۰۱	خاتمی بیشتر

جدول ۱۰. نتایج نهایی آزمون‌های آماری برای مقایسه کتاب‌های تألیف و ترجمه سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۷۷ (دو سال دوم دوره‌های مورد مقایسه)

ردیف	روزنامه‌ها	نسبت‌ها		تفاوت نسبت‌ها (درصد)	T محاسبه شده	سطح معناداری (درصد)	نتیجه نهایی
		هاشمی (درصد)	خاتمی (درصد)				
۱	کتاب‌های تألیفی	۴۵	۵۵	۱	۱۵/۸۷	۰/۰۰۱	خاتمی بیشتر
۲	کتاب‌های ترجمه شده	۴۵	۵۵	۱	۹/۱۷	۰/۰۰۱	خاتمی بیشتر

خاتمی بیشتر از مدت زمان مشابه در دوره هاشمی بوده است.

بحث و تفسیر نتایج

از مطالب ذکر شده می‌توان نتیجه گرفت فعالیت‌های مربوط به گزارش‌ها و معرفی و نقد کتاب در دوره خاتمی رشد بیشتری داشته است اما تعداد مقالات در دوره هاشمی بیشتر بود. همچنین روزنامه‌هایی که بیشترین فعالیت را در زمینه‌های فوق داشته‌اند به ترتیب روزنامه‌های اطلاعات و ایران هستند. دو روزنامه جمهوری اسلامی و همشهری فعالیت یکسانی را نشان داده‌اند. البته باید این نکته ذکر گردد که روزنامه‌های مطرح شده در عملکرد خود دارای چارچوبی خاص بودند و آزادی کامل نداشتند. بدین معنا که روزنامه‌ها فقط در یک صفحه ویژه می‌توانند به معرفی و نقد و گزارش یا مقاله درباره کتاب، کتابخوانی و کتابخانه‌ها و به طور کلی به مسائل فرهنگی بپردازند. با توجه به این مسئله شاید عملکرد روزنامه‌های یاد شده در زمینه‌های مورد تحقیق بر نتایج تحقیق تأثیر گذاشته باشند ولی نتایج حاصله بر اساس آمار به دست آمده از روزنامه‌های ذکر شده است. در زمینه رخدادهای فرهنگی (هفته کتاب و نمایشگاه بین‌المللی) نیز فعالیت‌های مربوط به کتاب در دوران خاتمی رشد بیشتری داشته‌اند. همچنین ناشران شرکت‌کننده داخلی و خارجی در نمایشگاه بین‌المللی کتاب در هر دو دوره فعالیت داشته‌اند و فعالیت آنان در دوره هاشمی بیشتر بوده است. البته عواملی در افزایش یا کاهش تعداد ناشران شرکت‌کننده در نمایشگاه بین‌المللی کتاب وجود دارد مثلاً ناشران داخلی، اگر

بدهی‌های سالانه خود را به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (مؤسسه نمایشگاه‌های فرهنگی) پرداخت نکرده باشند نمی‌توانند در نمایشگاه شرکت نمایند.

کتاب‌های منتشر شده و کتاب‌های تألیفی و ترجمه شده در هر دو سال اول و دوم در دوره خاتمی رشد بیشتری داشته است. می‌توان از عوامل افزایش کتاب، این نکته را ذکر کرد که در دوران هاشمی یکی از سیاست‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سانسور و ممیزی کتاب‌ها بود که بر اساس آن تعدادی کتاب حذف یا مطالبی از آنان سانسور می‌شد که احتمالاً به این دلیل، ناشران تمایلی به چاپ کتاب جدید نشان نمی‌دادند، اما در دوران خاتمی اگر چه عامل بازبینی وجود داشت اما شدت آن کاهش یافت و این امر، منجر به چاپ کتاب بیشتر شد. البته افزایش کتاب تألیف شده در دوره خاتمی بدین دلیل است که تعدادی از این کتاب‌ها قبلاً تألیف شده بود ولی مجوز چاپ نداشتند که با توجه به سیاست انتشاراتی معتدل‌تری که اعمال می‌شد تعداد این گونه کتاب‌ها در دوره خاتمی بیشتر شد. همچنین کتاب‌هایی که موضوع آنان دین و مذهب است در هر دو دوره خاتمی و هاشمی نسبت به بقیه موضوعات تعداد و درصد بیشتری داشته‌اند زیرا حمایت بیشتری از انتشار کتب دینی می‌شده است. بدین ترتیب فعالیت‌ها در سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۷۶ یعنی دوره خاتمی رشد بیشتری داشته‌اند.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی

نتایج به دست آمده از این پژوهش در موارد متعددی می‌تواند مورد استفاده سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی قرار

منابع

۱. شیرزی، زهرا. "میزان تولید کتاب در ایران، کافی نیست". همشهری. ۸ خرداد ۱۳۷۴.
۲. فریهنی فراهانی، محسن. "چرا کتاب؟". همشهری، ۳ خرداد ۱۳۷۴.
۳. قاسمی، فرید. "بیشتر اوقات کتابخوانان، صرف روزنامه خوانی می شود". همشهری، ۱۹ بهمن ۱۳۷۸.
۴. قائمی، فاطمه. "ترویج فرهنگ کتابخوانی در میان کودکان و نوجوانان سخت نیست". همشهری، ۱۲ مهر ۱۳۷۸.
۵. کتابخانه ها و رشد فکری ملت. همشهری، ۲۵ تیر ۱۳۷۴.
۶. گزارش دوازدهمین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران و هفتمین نمایشگاه اطلاع رسانی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۸.
۷. مرتضوی نسب، مریم. "معادله ای با چند مجهول". امروز. ۱۷ بهمن ۱۳۷۸.
۸. مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی ایران. کارنامه نشر: فهرست موضوعی کتاب های منتشره در سال ۱۳۷۴. تهران: مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی ایران، ۱۳۷۵.
۹. مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی ایران. کارنامه نشر: فهرست موضوعی کتاب های منتشره در سال ۱۳۷۵. تهران: مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی ایران، ۱۳۷۶.
۱۰. مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی ایران. کارنامه نشر: فهرست موضوعی کتاب های منتشره در سال ۱۳۷۶. تهران: مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی ایران، ۱۳۷۷.
۱۱. مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی ایران. کارنامه نشر: فهرست موضوعی کتاب های منتشره در سال ۱۳۷۷. تهران: مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی ایران، ۱۳۷۸.

گیرد، مؤسسه نمایشگاه های فرهنگی با توجه به حضور تعداد ناشران و رشد صعودی یا نزولی آنان می تواند برای بهبود روند کار در نمایشگاه ها و حضور فعال ناشران، همچنین ترویج امر کتابخوانی میان مردم اقدامات مثبتی انجام دهد. سازمان تبلیغات اسلامی بر این اساس می تواند درباره کتاب با موضوع دین ارزیابی جدی به عمل آورد که آیا این کتاب ها توانسته اند در یک جامعه اسلامی جایگاه واقعی خود را حفظ نمایند؟ همچنین وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می تواند از نتایج این پژوهش در بهبود و توسعه مسائل فرهنگی خصوصاً امر اهمیت دادن به فرهنگ کتابخوانی در روزنامه ها استفاده نماید. مسئولان روزنامه های مورد بررسی نیز می توانند با توجه به نتایج به دست آمده در بهبود روند مسائل آموزشی و فرهنگی جامعه گام های مؤثرتری بردارند. با توجه به تجربه حاصل از این تحقیق، پیشنهادهای زیر ارائه می شود:

- پیشنهاد می شود با توجه به اینکه پژوهش حاضر فقط چهار روزنامه را بررسی کرده است، دیگر روزنامه های منتشر می شوند نیز بررسی شوند و نقش آنها در موضوع پژوهش بیان گردد.

- در آینده محققانی که می خواهند در این زمینه تحقیق های گسترده تری انجام دهند، تعداد سال های بیشتری انتخاب کنند یعنی دوره چهار ساله اول ریاست جمهوری خاتمی و هاشمی یا دوره چهار ساله دوم ریاست جمهوری خاتمی و هاشمی را بررسی کنند یا دوره های هشت ساله ریاست جمهوری خاتمی و هاشمی را مورد بررسی قرار دهند تا حقایق موجود بهتر نشان داده شود.

- پیشنهاد می شود که برای تکمیل این پژوهش، پژوهش های دیگری در هر یک از موضوعات مورد بررسی، مقالات، گزارش ها، معرفی و نقد کتاب، کتاب های منتشر شده ناشران داخلی و خارجی شرکت کننده در نمایشگاه بین المللی کتاب به صورت جداگانه انجام گیرد.